Sigizmund Dominikovič Kržižanovski - Petar Karavlah

Sigizmund Dominikovič Kržižanovski: Kvadraturin / S ruskog preveo Petar Karavlah

1

Izvana se začulo kucanje na vrata: jednom. Stanka. I onda malo glasnije i koščatije: dva.

Sutulin je, ne podižući se s kreveta, naučenom kretnjom protegnuo nogu prema kucanju, podbočio palac ispod kvake i upro. Vrata su se širom otvorila. Na pragu je, glavom dodirujući dovratnik, stajao visok i pod svjetlom sumraka siv čovjek.

Sutulin nije uspio ni spustiti noge s kreveta, a posjetitelj je već zakoračio unutra, tiho pritvorio vrata i, okrznuvši aktovkom koja mu je visjela iz gotovo majmunski dugačke ruke prvo jedan, a zatim i drugi zid, rekao:

“Kutija šibica, ni manje ni više.“

“Što?“

“Mislim na vašu sobu: kao kutija šibica. Koliko tu ima?“

“Osam kvadrata i nešto sitno.“

“Eto ga. Dopuštate?“

Sutulin nije uspio ni zaustiti, a posjetitelj je već sjedio na rubu kreveta i brzinski otvorio pretrpanu aktovku. Nastavio je, spustivši glas gotovo do šapta:

“Došao sam poslom. Vidite, ja, to jest, mi, radimo, kako da to kažem, neku vrstu eksperimenta. Za sada potajno. Neću vam lagati: za nas je zainteresirana jedna istaknuta inozemna tvrtka. Želite

eISSN 1847-7755; doi: 10.15291/sic/1.2.lt.11

upaliti svjetlo? Nema potrebe: samo par minuta ću. Znači, otkrili smo – iako je to tajna – sredstvo za proširivanje prostorija."

"Zar to nije praktično?"

Neznančeva je ruka izmigoljila iz aktovke i Sutulinu pružila usku crnu tubu nalik na temperu, s čvrsto zategnutom metalnom kapicom. Sutulin je rastreseno prevrtao sklisku tubu po prstima i, iako je soba bila u gotovo potpunom mraku, na etiketi je zamijetio jasno otisnutu riječ: Kvadraturin. Kada je podigao glavu, njegove su oči naišle na nepomičan pogled sugovornika.

"Onda? Uzimate? Cijena? Molim vas, gratis. Samo za reklamu. Potreban je samo", gost je stao brzo prelistavati bilježnicu koju je izvukao iz aktovke, "vaš potpis u knjigu zahvala. Kratka izjava, takoreći. Olovka? Evo je. Gdje? Ovdje: treći stupac. To je sve."

Gost je zaklopio bilježnicu, ustao, okrenuo se i zakoračio prema vratima, a Sutulin je upalio svjetlo i podignutih obrva u čudu promatrao masno otisnuta slova: Kvadraturin.

Nakon pobližeg promatranja pokazalo se da je pocinčana kutijica, kako to često biva s patentiranim sredstvima, bila čvrsto omotana tankim prozirnim papirom čiji su rubovi bili pažljivo zalijepljeni jedan za drugi. Sutulin je skinuo papirnati omot, razmotao ga i u rukama ugledao tekst, koji se nazirao kroz prozirno blještavilo papira. Počeo je čitati:

UPUTSTVA ZA UPORABU

Razrijediti jednu žlicu ekstrakta Kvadraturina u šalici vode, dobivenom otopinom namočiti komadić vate ili čistu krpu i njome premazati unutarnje zidove sobe koji se žele proširiti. Otopina ne ostavlja mrlje, ne oštećuje tapete, čak doprinosi (kao nuspojava) istrebljenju stjenica.

Do toga trenutka Sutulin je bio samo zbunjen. Sada je zbunjenost ustupila mjesto drugačijem, uznemirujućem i snažnijem osjećaju. Ustao je i pokušao koračati od jednog do drugog kuta, ali kutovi njegove krletke bili su preblizu jedan drugome: šetnja se svodila tek na jedan okret, s nožnih prstiju na pete, i obratno. I tako se Sutulin naglo zaustavio, sjeo, zatvorio oči i prepustio mislima: A što ako? Kad bi? Slijeva je, 50 cm od njegova uha, netko zabijao željeznu šipku u zid, čekić je udarao, tutnjao, kao da cilja Sutulinovu glavu. Uhvatio se za sljepoočnice i otvorio oči: crna je tuba ležala nasred uskog stolića koji se nekako uspio ugurati između kreveta, prozora i zida. Sutulin je

odvrnuo čep koji je zatim odskočio u spiralnim kretnjama. Iz malenog otvora stao se širiti rezak, gorkast miris koji je ugodno nadraživao nosnice.

“No, hajde da probamo. Mada...“

I tako je, skinuvši sako, vlasnik Kvadraturina započeo eksperiment.

Tabure je primaknut vratima, a krevet postavljen na sredinu sobe. Na krevet je natovaren stol. Gurajući po podnim daskama tanjurić u kojem se presijavala prozirna tekućina s tek neznatnim žućkastim odsjajem, Sutulin je puzao za tanjurićem, sistematski namakao rupčić namotan na olovku u Kvadraturin te njime mazao daske i tapete s uzorkom. Soba je zaista bila poput kutije šibice, baš kako je onaj rekao. No Sutulin je radio sporo i precizno, nastojao je nijedan kut ne ostaviti nepremazanim. To je bilo prilično teško budući da je tekućina doslovno trenutačno isparavala ili su je pak zidovi i pod upijali (nije mu bilo jasno) ne ostavljajući ni najmanjeg traga, osjetio se samo miris, sve jači i prodorniji, od kojeg mu se vrtjelo u glavi, zaplitali su mu se prsti i lagano podrhtavala koljena na podu. Kada je završio s daskama i donjim dijelom zida, Sutulin je, podignuvši se na neobično malaksale i teške noge, nastavio raditi stojeći. Tu i tamo trebalo je dodavati ekstrakta u otopinu. Tuba se polagano praznila. Vani je već bila noć. U kuhinji, s desne strane sobe, pao je zasun. Stan se spremao za spavanje. Nastojeći biti što tiši, eksperimentator se s ostatkom ekstrakta uspentrao na krevet, a s kreveta na rasklimani stol: trebalo je još izkvadraturirati strop. Ali tada je netko tresnuo šakom u zid:

“Što je vama? Ljudi spavaju, a on…“

Ometen zvukom, Sutulin se spotaknuo: skliska tuba iskliznula mu je iz ruke i pala na pod. Sutulin se, održavajući ravnotežu, spustio na pod s osušenim kistom, ali bilo je prekasno. Tuba je bila prazna, a oko nje se brzo sušila mrlja slatkastog mirisa.

Od umora se morao uhvatiti za zid (oni s lijeve strane opet su negodovali), skupio je zadnje snage, vratio stvari na mjesto i odjeven se strovalio u krevet. Odmah ga je obuzeo mračan san: i tuba i čovjek ispraznili su se.

2

Dva su se glasa prvo javila šapatom. Zatim su se, po stupnjevima dinamike – od piano do mezzoforte, od mezzoforte do fortissimo – probijali u Sutulinov san.

Kakav bezobrazluk. Dosta mi je tih stanara koji se kriju ispod suknje… Tko će trpjeti tu buku?!

“Ne mogu ih baciti…“

“Ne želim ni čuti. Rečeno vam je: ni psi, ni mačke, ni djeca...“ A nakon toga je uslijedio takav fortissimo da je Sutulinov san do kraja narušen i on se, još ne otvarajući umorom prišivene vjeđe, istegnuo uobičajenom kretnjom – prema rubu stola na kojem je stajao sat. Tu je i počelo: ruka se dugo istezala, opipavajući zrak: nije bilo ni sata, ni stola. Sutulin je odmah otvorio oči. Za tren oka već je sjedio na krevetu smušeno promatrajući sobu. Stol, koji je obično stajao pored uzglavlja kreveta pomaknuo se na sredinu neke polupoznate, prostrane, ali neskladne sobe.

Sve su stvari bile iste: i kratki ofucani tepih otpuzao je za stolom naprijed, i fotografije, i tabure, i žuti uzorak na tapetama, ali sve je bilo neravnomjerno raspoređeno unutar rastegnute sobe.

“Kvadraturin je stvarno nešto posebno“, pomislio je Sutulin.

Istoga trena krenuo je razmještati namještaj po novom prostoru. Ali ništa nije išlo kako treba: kada je pomaknuo kratki tepih natrag do kreveta, razotkrio je gole i istrošene podne daske; kada su stol i tabure vraćeni na svoje uobičajeno mjesto uz krevet, za njima je ostao prazan kut pun paučine i svakojakih dronjaka koje su prije vješto sakrivali kutevi i sjena stola. Sutulin je s pobjedonosnim, no pomalo uplašenim smiješkom prošao cijeli svoj novi, gotovo udvostručeni stan, pažljivo promotrivši svaku sitnicu. S nezadovoljstvom je primijetio da soba nije narasla ravnomjerno: vanjski ugao gurao je zid ukoso. Kvadraturin je očito slabije djelovao na unutarnje kuteve. Premda je Sutulin pažljivo nanio premaz, rezultat je bio pomalo neujednačen. Kuća se polagano budila. Pored vrata su prolijetali ljudi. Vrata kupaonice su lupala. Sutulin je došao do praga i okrenuo ključ nadesno. Zatim je, stavivši ruku na leđa, pokušao koračati iz jednog kuta stana u drugi: upalilo je. Sutulin se radosno nasmijao. Eto ga, napokon. Ali tada je pomislio: korake mogu čuti – tamo iza zidova – zdesna, slijeva, otraga.

Nakon što je na trenutak nepomično zastao, brzo se sagnuo, u sljepoočnicama mu je sijevnula jučerašnja oštra tanka bol, skinuo je cipele i prepustio se užitku šetnje, nečujno koračajući samo u čarapama.

“Slobodno?“

Bio je to glas gazdarice. Umalo se približio vratima i primio ključ kada se sjetio: ne smijem.

“Oblačim se. Strpite se. Sad ću izaći.“

“Sve je u redu, ali ovo komplicira stvari. Recimo da zaključam i ponesem ključ sa sobom. Ali što je s ključanicom? K tome još i prozor: treba staviti zavjesu. Odmah danas“. Bol u sljepoočnicama postala je slabija i napornija. Sutulin je u žurbi sakupio papire. Mora na posao. Odjenuo se. Ugurao bol pod kapu. Poslušao je vrata: nema nikoga. Brzo ih je otvorio. Brzo izletio van. Brzo okrenuo ključ. Tako.

U hodniku je strpljivo čekala gazdarica.

“Htjela sam s vama porazgovarati o onoj, kako se zove. Zamislite, podnijela je molbu Kućnom savjetu, kao da ona…“

“Čuo sam. Nastavite.“

“Ništa zato. Nitko vam neće oteti vaših osam kvadrata. Ali stavite se u moju kožu…“

“Žurim“, podigao je kapu u znak pozdrava i pojurio niza stube.

3

Vraćajući se s posla, Sutulin se zaustavio pred izlogom prodavača namještaja: dugačka krivina kauča, rasklopivi okrugli stol… to bi bilo lijepo – ali kako ih unijeti mimo očiju i pitanja? Shvatit će, nema šanse da ne shvate…

Morao se ograničiti na kupnju metra jarkožute tkanine (ipak mu je trebala zavjesa). U menzu nije ulazio: apetit je ishlapio. Treba požuriti kući – ondje će sve biti lakše: u miru će sve promisliti, razgledati i namjestiti. Otključavši vrata sobe, Sutulin je pogledao okolo tražeći poglede: nije ih bilo. Ušao je. Upalio je svjetlo i dugo stajao pripivši ruke uza zid, srce mu je divlje lupalo: to nije predvidio – ni u kojem slučaju.

Kvadraturin je nastavljao činiti svoje. U osam-devet sati tijekom kojih je vlasnik bio vani uspio je razmaknuti zidove još dobrih dva metra; podne daske oglašavale su se na najmanji korak, kao

cijevi orgulja. Čitava je soba, rastegnuta i unakažena, počela plašiti i progoniti. Sutulin je obučen sjeo na tabure i promatrao svoj prostrani lijes koji je pritiskao odozgo te pokušao dokučiti uzrok neočekivanog efekta. Tada mu je sinulo, pa strop je ostao nepremazan: nije bilo dovoljno ekstrakta. Stan-lijes raširio se sa strane i uzduž, nije ni centimetra narastao uvis.

“Prestani. Moram zaustaviti taj Kvadraturin. Ili ću…“ Uhvatio je dlanovima sljepoočnice i slušao kako oštra bol koja mu je cijelo jutro bušila lubanju još uvijek zabija svoje svrdlo. Iako su prozori u zgradi preko puta bili crni, Sutulin se od njih skrivao žutim platnom zavjesa. Bol u glavi nije jenjavala.

Tiho se razodjenuo, ugasio svjetlo i legao. Na početku je utonuo u lagani san, da bi ga zatim razbudila nekakva nelagoda. Ušuškao se pod pokrivač i ponovno zaspao, no isti neugodan osjećaj opasnosti opet mu se ušuljao u san. Podigao se na dlanove i slobodnom rukom opipao oko sebe: zida nije bilo. Zapalio je šibicu. Hmm: puhnuo je u plamen i rukama obuhvatio koljena tako da su mu laktovi zapucketali. “Raste, vrag ga odnio, raste“. Sutulin je stisnuo zube i spuznuo s kreveta nastojeći ne raditi buku, oprezno je primaknuo prvo prednje, a zatim stražnje noge kreveta prema odbjeglom zidu. Hvatala ga je groznica. Ne paleći svjetlo, krenuo je prema kutu tražiti kaput obješen o čavao kako bi se utoplio. Ali kuka više nije bila na jučerašnjem mjestu i morao je nekoliko sekundi opipavati zid dok mu ruke nisu nabasale na krzno. Poslije toga Sutulin se dva puta u noći dugoj i napornoj poput boli u sljepoočnicama stisnuo uza zid glavom i koljenima da bi se nakon buđenja mučio s nogama kreveta. Obavljajući to mehanički i mrtvo, nastojao je, iako je bilo još mračno, ne otvarati oči: tako je bolje.

4

Kad je sljedeće večeri nakon posla Sutulin prilazio pragu svoje sobe, nije ubrzavao korak, niti se ušavši zaprepastio ili užasnuo. Kada se tamo negdje pod niskim dugim svodom upalila žarulja jačine šesnaest svijeća, čije su se žute zrake teško protezale do tamnih, udaljenih kuteva ogromne, mrtve i puste vojarne koja je još nedavno, prije Kvadraturina, bila tako tijesna, no ipak vlastita, nastanjena i topla krletka, pokorno je krenuo ususret žutom kvadratu prozora koji se sada, zbog perspektive, činio još manjim, nastojeći brojati korake. Odatle je, s kreveta koji se tužno i kukavički zabio u kut pored prozora, kroz tvrdokornu bol, tupo i umorno promatrao lelujave sjene

na podnim daskama i niskom, glatkom stropu. “Eto – nešto se istisne iz tube i počne kvadratizirati: kvadrat na kvadrat, kvadrat kvadrata na kvadrat. Treba ga preduhitriti: ako to ne napraviš, on će...“

Odjednom se začulo lupanje šake po vratima:

“Građanine Sutulin, jeste li kod kuće?“

A izdaleka se čuo prigušeni glas gazdarice:

“Kod kuće je. Vjerojatno spava.“

Sutulina je oblio znoj: “A što ako ne uspijem stići do vrata – i oni…“ Tako je, nastojeći bešumno koračati (neka misle da spava), dugo išao kroz tamu prema vratima. Eto.

“Tko je?“

“Otvorite, što ste se zatvorili tamo? Komisija za mjerenje. Izmjerit ćemo i idemo dalje.“

Sutulin je stajao, priljubivši uho na vrata. Kroz tanku dasku čuo se topot čizama. Izgovarali su nekakve šifre i brojeve soba.

“Sad ćemo ovdje. Otvorite.“

Sutulin je jednom rukom uhvatio strujni kabel pokušavajući ga slomiti kao što pticama lome vrat: prekidač je sijevnuo pa zapucketao, malo se zavrtio i pao. Na vrata su opet udarili šakom:

“No.“

Tada je Sutulin okrenuo ključ ulijevo. U okvir vrata se progurala široka crna figura.

“Upalite svjetlo.“

“Pregorjelo je.“

Držeći se lijevom rukom za kvaku, a desnom za kabel, pokušao je zakloniti raštrkani prostor. Crna je masa napravila korak unatrag.

“Tko ima šibice? Daj kutiju. Pogledat ćemo. Reda radi.“

Odjednom je gazdarica počela kukati:

“Što imate gledati? Osam kvadratnih metara po osmi put. Neće se povećati od toga što mjerite. To

je miran čovjek, legao je poslije posla – ne date mu mira. Dok drugi koji nemaju ni prava na prostor…“

“Ima pravo“, promrmljala je crna masa i, ljuljajući se s jedne čizme na drugu, oprezno i gotovo umiljato gurnula vrata u svjetlost. Sutulin je ostao sam na malaksalim, pamučnim nogama usred uglate, rastuće i rasplinute tame.

5

Sačekavši da koraci utihnu, brzo se odjenuo i izašao na ulicu. Opet će doći, da opet premjere, provjere da nisu možda premalo izmjerili ili što već. Bolje će razmisliti ovdje – od raskršća do raskršća. Pred noć je stao puhati vjetar: tresao je smrznute grane drveća, klatio sjene, zavijao u vodovima i zabijao se u zidove kao da ih želi srušiti. Sakrivajući oštru bol u sljepoočnicama od udara vjetra, Sutulin je hodao ulicama, na trenutke zaranjajući u sjenu da bi se zatim zagnjurio u svjetlo uličnih lampi. Iznenada mu je nešto tiho i nježno, kroz grube udare vjetra, okrznulo lakat. Okrenuo se. Ispod perja koje je udaralo o crne rubove izvirilo je poznato lice s izazovnim izrazom i poluzaklopljenim očima.

Kroz zavijanje vjetra jedva ga se mogno čuti:

“Znate da me poznajete. A ne obazirete se na mene. Poklonite se. Tako.“

Laka je figura, lagano nagnuta vjetrom, stajala na čvrstim i oštrim petama i čitava pokazivala nepodčinjenost i spremnost na borbu.

Sutulin se naklonio spustivši obod svoje kape:

“Ali trebali ste otputovati. A još ste tu? Znači, nešto je iskrsnulo…“

“Da – baš ovo.“

Osjetio je kako mu prst od jelenje kože dodiruje prsa i isti se tren povlači u krzneni muf. Tražio je pod nakupinom crnog perja uske zjenice i činilo se da je dovoljan još jedan pogled, još jedan dodir, udarac po vrućoj sljepoočnici da se raspameti, rastroji i posrne. Tada je ona, unoseći mu se u lice, rekla:

“Pođimo k vama. Kao onaj put. Sjećaš li se?“

I tada je sve zapelo.

“Ne možemo k meni.“

Našla je odbjeglu ruku i čvrsto se držala za nju prstima od jelenje kože.

“Kod mene… nije dobro“, pogledao je u stranu, povukavši opet i ruke i zjenice.

“Želite reći: tijesno. Bože, baš ste smiješni. Što tjesnije…“, vjetar je odnio kraj rečenice. Sutulin nije odgovarao. “Ili vi možda ne…“

Kada je došao do skretanja, osvrnuo se: žena je još uvijek stajala, priljubivši muf uz prsa, kao štit; uska ramena drhtala su joj od hladnoće; vjetar je cinično vijorio njezinom suknjom i podizao njezin kaput. “Sutra. Sve sutra. A sada…“

Tako je, ubrzavši korak, Sutulin odlučno krenuo natrag.

“Baš sada: dok svi spavaju. Sakupit ću stvari (samo najnužnije) i otići. Pobjeći. Ostavit ću širom otvorena vrata, neka i oni vide. Zašto samo ja? Neka i oni probaju.“

Doista, stan je bio snen i taman. Prošavši hodnikom – ravno pa desno, Sutulin je odlučno otvorio vrata i, kao uvijek, htio je stisnuti prekidač koji se nalazi na ulazu, ali on se labavo zavrtio među njegovim prstima, podsjetivši ga da je dotok struje prekinut. To je bila neugodna prepreka. No što se može; pretresavši džepove, Sutulin je iskopao kutiju šibica: bila je gotovo prazna. Znači, tri-četiri plamena – i to je to. Treba štedjeti i svjetlo i vrijeme. Došavši do vješalice, kresnuo je prvu: svjetlo se u žutim kružnicama šuljalo kroz crni zrak. Sutulin se namjerno, odolijevajući iskušenju, usredotočio na osvijetljeni komadić zida na kojem su s kukica visjeli sakoi i jakne. Znao je da mu ondje iza leđa, crnim uglovima plazi mrtvi kvadraturirani prostor. Znao je i zato se nije osvrtao.

U lijevoj mu je ruci dogorijevala šibica dok je desnom skidao stvari s kukica i bacao ih na pod. Trebao mu je još jedan plamen; gledajući u pod uputio se u kut, ako je to još uvijek kut i ako je još uvijek ondje, kamo je, prema njegovoj računici, otpuzao krevet, ali slučajno je puhnuo u plamen – i crna se pustinja ponovno spustila nad njegovu sobu. Ostala je još jedna šibica: kresnuo ju je jednom i drugi put: ali nije se palila. Još jednom – i šušteća glava mu je iskliznula iz prstiju. Tada se okrenuo u strahu da ide dalje u dubinu, okrenuo se natrag k hrpi ispod kukica. No očigledno je skrenuo pogrešno. Išao je – korak po korak – prstiju ispruženih naprijed i nije nailazio ni na što: ni

na hrpu, ni na kukice, čak ni na zid. “Naći ću ga. Moram.“ Tijelo mu je oblio hladan znoj. Noge su mu se čudno svinule. Čovjek je čučnuo, stavio dlanove na daske poda: “Nisam se trebao vraćati. Sad sam ovdje sam. Nemam kamo.“ Odjednom ga je obuzelo nešto: “Čekam ovdje, a on raste, čekam, a on…“

Stanari čije su sobe okruživale osam kvadratnih metara sobe građanina Sutulina u snu i strahu nisu mogli razabrati boju i visinu krika koji ih je probudio usred noći i natjerao da otrče do praga Sutulinove krletke: izgubljenom i umirućem beskorisno je i kasno vikati: no ako on – protivno svakom smislu – ipak viče, tada je to vjerojatno baš tako.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License